

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՆԵՐԴՐՈՒՄԱՅԻՆ ԳՐԱՎՉՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԱՆՈՒՇ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Հոդվածը ստացվել է՝ 09.03.26, ուղարկվել է գրախոսման՝ 10.03.26, երաշխավորվել է տպագրության՝ 06.07.26

Ներածություն: Գլոբալ տնտեսական անորոշությունների և տարածաշրջանային ռիսկերի պայմաններում ներդրումային գրավչության ապահովումը դարձել է Հայաստանի տնտեսական քաղաքականության առանցքային ուղղություններից մեկը: Ներդրումների ներգրավման գործընթացում վճռորոշ նշանակություն ունի ոչ միայն հարկային բեռի մակարդակը, այլև հարկային վարչարարության արդյունավետությունը, կանխատեսելիությունն ու թափանցիկությունը: Ժամանակակից պայմաններում հատկապես կարևորվում է թվայնացման դերը, որը հնարավորություն է տալիս նվազեցնել վարչարարական ծախսերը և բարձրացնել ներդրողների վստահությունը:

Հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել Հայաստանի Հանրապետության հարկային համակարգի կառուցվածքն ու առանձնահատկությունները: Նպատակին հասնելու համար ուսումնասիրվել են մի շարք խնդիրներ, մասնավորապես՝ Հայաստանում ձևավորված ներդրումային միջավայրը և հարկային քաղաքականության՝ ներդրումներին ուղղվածության մակարդակը, դիտարկել գործող ներդրումային ծրագրերն ու պետական խթանման մեխանիզմները:

Գրականության վերլուծություն: Ներդրումներն ունեն առանցքային նշանակություն Հայաստանի տնտեսական աճի գործում: Հայաստանը բախվում է տարածաշրջանային հակամարտությունների, ենթակառուցվածքային թերությունների, բնական ռեսուրսների սահմանափակության և բարդ հարկային օրենսդրության, որոնք սահմանափակում են օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների ներհոսքը: Միաժամանակ, երկիրը պահպանում է մրցակցային առավելություններ, ինչպիսիք են ներդրումների նկատմամբ վարվող քաղաքականությունը և միջազգային կազմակերպությունների անդամակցությունը: Ներդրումային ներուժի իրացման համար անհրաժեշտ են իրավական կայունությանը, ենթակառուցվածքների զարգացմանը և ռիսկերի կառավարմանը ուղղված բարեփոխումներ: Տարածաշրջանային կայունությունը և խաղաղությունը հանդիսանում են Հայաստանի կայուն տնտեսական զարգացման հիմնարար նախապայմանը¹:

¹ Kyuregyan, A. (2025). Assessment of the Problems of Attracting Investments to Armenia from the Point of View of the Security Environment. Journal of Posthumanism. pp.1,9. <https://doi.org/10.63332/joph.v5i10.3592>.

Տնտեսական աճը և նոր ներդրումների ներհոսքը հաճախ կապվում են այն տնտեսությունների հետ, որոնք իրականացնում են լիբերալ հարկաբյուջետային քաղաքականություն: Ցածր հարկային դրույքաչափերը, ինչպես նաև հարկային արտոնություններն ու խթանները դիտարկվում են որպես տնտեսապես ցանկալի գործընթացների խթանման գործիքներ: Դրանք կարող են նպաստել բյուջետային եկամուտների աճին՝ հարկային բազայի ընդլայնման և օտարերկրյա ներդրողների ներգրավման միջոցով²: Չնայած այն փաստին, որ տնտեսական աճի և հարկերի միջև առկա է դրական կախվածություն, այնուամենայնիվ հարկ է նշել, որ զարգացած և զարգացող երկրներում հարկերը տարբեր կերպ են ազդում տնտեսական աճի վրա, քանի որ հարկերի ազդեցությունը տնտեսության վրա ոչ թե ուղղակի կերպով է, այլ անուղղակի՝ նպաստելով ներդրումային միջավայրի զարգացմանը³: Ինչպես նաև որոշ տնտեսագետներ պնդում են, որ հարկային քաղաքականությունը չի կարող անմիջականորեն ազդել երկրի տնտեսական աճի և զարգացման վրա, բայց այն նպաստում է իրական հատվածի համար համապատասխան բիզնես միջավայրի ստեղծմանը, ինչը երկարաժամկետ հեռանկարում նպաստում է կայուն տնտեսական աճի տեմպերի ապահովմանը⁴: Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ պարզեցված հարկային քաղաքականությունը, վերաներդրման խթանները և թվայնացումը նպաստում են ՓՄՁ-ների աճին ու ֆորմալացմանը: Սակայն զարգացող երկրներում, այդ թվում՝ Հայաստանում, բարդ վարչարարությունը և անկայուն կարգավորումները խոչընդոտում են բիզնեսի ընդլայնմանը՝ նպաստելով ստվերային տնտեսությանը: Խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ են կանխատեսելի հարկային շեմեր, շահույթի վերաներդրման խթաններ և համակարգային թվայնացում, ինչը կապահովի հարկային կարգապահություն և երկարաժամկետ տնտեսական աճ⁵: Հարկային քաղաքականությունը հարկային եկամուտների հավաքագրմանը զուգահեռ պետք է հիմքեր ստեղծի ձեռնարկատիրական գործունեության զարգացման, օտարերկրյա ներդրումների ներգրավման, մրցակցային առողջ միջավայրի ձևավորման համար՝ աջակցելով տնտեսության աշխուժացմանը: Հարկային քաղաքականության առաջնային նպատակը պետք է լինի ոչ թե ամեն գնով բյուջետային մուտքերի ապահովումը,

² Balza, B. (2025). The Role Of Tax Law In Attracting Foreign Direct Investments. *sj-economics scientific journal*. pp. 2,3 <https://doi.org/10.58246/sj-economics.v57i2.676>.

³ Փանոսյան Մ., (2024). Հարկերի ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա ՀՀ-ում / The Impact Of Taxes On Economic Growth In The Republic Of Armenia. *Scientific Artsakh*. էջ220. <https://doi.org/10.52063/25792652-2024.2.21-212>.

⁴ Восканян М.А., Галстян А.Г. Оценка воздействия налогового-бюджетной политики на экономический рост в Республике Армения. *Финансы: теория и практика/Finance: Theory and Practice*. 2023;27(4): стр 115. <https://doi.org/10.26794/2587-5671-2023-27-4-104-117>

⁵ Sughyan, N. (2025). Stimulating The Development Of The Sme Sector Through Effective Taxation Mechanisms. *Alternative*. P. 16 <https://doi.org/10.55528/18292828-2025.3-14>.

այլ երկրում կայուն տնտեսական բազիսի ձևավորումը և երկարաժամկետ տնտեսական աճի համար համապատասխան նախադրյալների ստեղծումը⁶:

ՀՀ-ում պահանջված ներդրումներ ներգրավելու առանցքային խնդիրը կայանում է նրանում, որ երկրում մինչ օրս չեն ձևավորվել տարբեր ներդրումային հոսքերի համար համապատասխան արդյունավետ խողովակներ: Մինչդեռ այդ խողովակները իրենց տնտեսական նշանակությամբ և բովանդակությամբ կոչված են կլանել ներդրումների հոսքը և միաժամանակ համապատասխան բաշխիչ խողովակներով ապահովել դրանց արդյունավետ տեղաբաշխումը ՀՀ տնտեսության առավել մրցունակ ոլորտներում: Այդպիսի գործիքներ են ներդրումային ֆոնդերը⁷: Անհրաժեշտ են լայնածավալ ինստիտուցիոնալ բարեփոխումներ՝ հարկատեսակների օրենսդրական դրույքաչափերը հարկ վճարողների սոցիալական սպասումներին մոտեցնելու, ինչպես նաև հարկային վարչարարության բարելավման ուղղությամբ արդյունավետ քայլեր իրականացնելու համար⁸: Հարկային քաղաքականությունը կարող է ձևավորել առավել բարենպաստ միջավայր բիզնես գործունեության համար: Հենց զարգացող և մրցունակ ձեռնարկություններն են, որոնք կարող են ապահովել արդյունաբերական և տեխնոլոգիական առաջատար դիրքերի ամրապնդումը փոփոխվող համաշխարհային միջավայրում: Արդյունավետ և գործունակ հարկային վարչարարությունը, ինչպես նաև հարկային համակարգի բարձր կանխատեսելիությունն ու իրավական հստակությունը, խթանում են ներդրումային ակտիվությունը և նպաստում տնտեսության մրցունակության բարձրացմանը: Վարչարարական ընթացակարգերի պարզեցումը, գործընթացների ավտոմատացումը և թվային գործիքների ներդրումը ոչ միայն բարձրացնում են հարկային կարգապահությունը, այլև նպաստում են ձեռնարկատիրական գործունեության ընդլայնմանը և տնտեսության կայուն զարգացմանը⁹: Պետական կարգավորման և արգելքների թույլ կիրառումը, որպես ներդրումների աճի միջոց, մտահոգիչ է: Ընդհանուր խթանները, լինելով միջազգային ստանդարտ, կորցրել են մրցակցային առավելությունը, ուստի անհրաժեշտ է անցնել ոլորտային և տարածքային նպատակային քաղաքականության՝ կառավարության ակտիվ մասնակցությամբ: Այս գործընթացում առանցքային նշանակություն ունի սփյուռքի ներուժի օգտագործումը, ինչը պահանջում է հարաբերությունների ամրապնդում,

⁶ Պետրոսյան Ա., (2025). ՀՀ կառավարության ծրագրերում հարկային քաղաքականության հիմնական առաջնահերթությունների վերլուծությունը / Analysis Of The Key Priorities Of Tax Policy In The Government Programs Of The Ra. Scientific Artsakh . էջ 241 <https://doi.org/10.52063/25792652-2024.4.23-239>.

⁷ ԵՀՀ Գիտական հանդես, հատոր 8, 2023, Երևան: Էդիթ Պրինտ, 2023, էջ 36 <https://haybusak.am/wp-content/uploads/2023/10/sj-vol-8-leanding-pages-5.pdf>

⁸ Margaryan, A. (2023). Structural Impacts of the Tax System on Economic Growth in the Republic of Armenia. Messenger of ASUE, 1(73), p. 16. DOI:10.52174/1829-0280_2023.1-5

⁹ European Commission: Directorate-General for Taxation and Customs Union, Tax policies in the European Union – 2020 survey, Publications Office, 2020, <https://data.europa.eu/doi/10.2778/541941>

վատահուրյան ձեռքբերում և համագործակցության արդյունավետ մեխանիզմների մշակում¹⁰: Այսպիսով, չնայած այն հանգամանքին, որ գիտական գրականության մեջ գերակշռող մոտեցումը հարկերի նվազեցումը դիտարկում է որպես ներդրումների խթանման կարևոր գործոն, միևնույն ժամանակ առկա են տեսակետներ, համաձայն որոնց հարկային քաղաքականությունը չունի անմիջական ազդեցություն ներդրումային ակտիվության վրա և գործում է հիմնականում անուղղակի մեխանիզմներով: Սակայն, անկախ այս մոտեցումների տարբերություններից, հեղինակների զգալի մասը համակարծիք է, որ պարզեցված և կանխատեսելի հարկային համակարգը հանդիսանում է ներդրումային բարենպաստ միջավայրի ձևավորման առանցքային նախապայման: Այս համատեքստում, նման մոտեցումների կիրառումը կարող է դիտարկվել որպես նպատակահարմար ուղղություն Հայաստանի հարկային քաղաքականության կատարելագործման համար: Հատկանշական է, որ այս մոտեցումն ունի նաև հստակ իրավական ամրագրում. Հայաստանի Հանրապետության հարկային համակարգի սկզբունքներից 13-րդի համաձայն՝ հարկային համակարգը ներդրումների ներգրավման և նպաստավոր գործարար միջավայրի ձևավորման տեսակետից պետք է լինի մրցունակ:¹¹

Մեթոդաբանություն: Հետազոտության ժամանակ կիրառվել են տվյալների հավաքագրման, նկարագրական, համեմատական մեթոդներ: Հետազոտության համար տեսական և տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ոլորտին վերաբերող ինչպես հայրենական, այնպես էլ արտասահմանյան հեղինակների գիտական աշխատությունները: Ուսումնասիրվել են 2008-2026 թթ. ՀՀ կառավարության ծրագրերը՝ ներդրումային թիրախների և հարկային գործիքակազմի էվոլյուցիան բացահայտելու համար: Դիտարկվել են ՀՀ հարկային օրենսգրքի կարգավորումները և «Օտարերկրյա ներդրումների մասին» ՀՀ օրենքի դրույթները:

Վերլուծություն: Բոլոր ժամանակաշրջաններում հստակ ընդգծվել է ներդրումների կարևոր տեղն ու դերը, և դրանք մշտապես ներառվել են ՀՀ կառավարության ծրագրերում՝ շեշտադրելով երկրի ներդրումային գրավչության բարձրացման և այդ գործընթացում հարկային քաղաքականության կարևորությունը: Հայաստանի Հանրապետության հարկային համակարգի սկզբունքներից 13-րդը հարկային համակարգը պետք է ներդրումների ներգրավման և նպաստավոր գործարար միջավայրի ձևավորման տեսակետից լինի մրցունակ.

Ինչպես երևում է Աղյուսակ 1-ից, 2008-2026թթ. կառավարության ծրագրերում աստիճանաբար անցում է կատարվել քանակական թիրախներից

¹⁰ Ghambaryan, G., Mkhitarian, V., & Ayriyants, A. (2024). Strategic prospects for using international experience of foreign investment in Armenia. *Journal of Political Science: Bulletin of Yerevan University*. <https://doi.org/10.46991/jops/2024.3.7.087>.

¹¹ ՀՀ հարկային օրենսգիրք, ՀՕ-165-Ն, ընդունվել է 04.10.2016 թ., հոդված 3, բաժին 1 կետ 13, ՀՀ Ազգային ժողով, ուժի մեջ է մտել 01.01.2018թ.: Հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/143894>

դեպի որակական և թվայնացված լուծումներ (օրինակ՝ «Ներդրումների աջակցման կենտրոն»-ի և eRegulations հարթակի ստեղծումը):

Հիմնվելով Աղյուսակ 1-ի տվյալների վրա՝ կարող ենք արձանագրել մի կարևոր օրինաչափություն.

- 2008-2017թթ. ժամանակահատվածում կառավարության թիրախները հիմնականում քանակական էին (օրինակ՝ ներդրումների 10% տարեկան աճ կամ ՀՆԱ-ի 30%-ի չափով ներդրումներ): Սակայն այս թիրախները հաճախ մնում էին թղթի վրա, քանի որ չկային դրանց սպասարկող որակյալ գործիքներ:

- 2021-2026թթ. ծրագրում տեսնում ենք որակական փոփոխություն. շեշտը դրվում է «գիտելիքահենք ներդրումների», «թվայնացման» և «մեկ պատուհանի» սկզբունքի վրա:

Աղյուսակ 1.

ՀՀ կառավարության ծրագրերի ուղղություններից՝ ներդրումային քաղաքականության և խրախուսման գործիքների դինամիկայի համեմատական ուսումնասիրություն (2008–2026 թթ.)^{12, 13, 14, 15}

Զափանիշ	2008-2012	2012-2017	2017-2022	2021-2026
1. Ներդրումային քաղաքականություն և միջավայր				
Ներդրումների քանակական թիրախ	Ներդրումների տարեկան ծավալների առնվազն 10% աճ: (Էջ 7)	Ներդրումների տոկոսային հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ պահպանել առնվազն 27-30%-ի սահմաններում: (Էջ 19)	(Հստակ քանակական թիրախ չկա)	Ներդրում/ՀՆԱ հարաբերակցությունը հասցնել առնվազն 25%-ի, օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ/ՀՆԱ 6%: (Էջ 23)

¹² ՀՀ կառավարություն, «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագիր (2008-2012 թթ.)», Երևան, 2008, 56 էջ: <https://www.gov.am/files/docs/82.pdf>

¹³ ՀՀ կառավարություն, «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2012-2017 թվականների ծրագիր», Երևան, 2012, 45 էջ: <https://www.gov.am/files/docs/970.pdf>

¹⁴ ՀՀ կառավարություն, «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագիր (2017-2022 թթ.)», Երևան, 2017, 123 էջ: <https://www.gov.am/files/docs/2207.pdf>

¹⁵ ՀՀ կառավարություն, «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագիր (2021-2026 թթ.)» (Հավելված ՀՀ կառավարության 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի N 1363 - Ա որոշման), Երևան, 2021, 102 էջ: <https://www.gov.am/files/docs/4586.pdf>

Զափանիշ	2008-2012	2012-2017	2017-2022	2021-2026
Գործարար և ներդրումային միջավայր	Ազատ տնտեսական մրցակցություն, հավասար պայմաններ բոլորի համար: (Էջ 3)	«Կարգավորման Գիլյոտին», վարչարարական խոչընդոտների վերացում, շինարարական թույլտվությունների ժամկետների կրճատում: (Էջ 10-11)	Պետական կարգավորումների, ծառայությունների և վարչարարության պարզեցում, թափանցիկության բարձրացում: (Էջ 45)	Գործարար և ներդրումային միջավայրի ճկունություն, կառուցվածքային բարեփոխումներ, տնտեսական հնարավորությունների դաշտի ընդլայնում: (Էջ 23-24)
Օտարերկրյա ներդրումներ (ՕՌԻՆ)	ՕՌԻՆ-ի ներգրավում կապիտալի շուկաների զարգացման միջոցով: (Էջ 11-12)	Վերագգային ընկերությունների ներգրավում տնտեսությունում: (Էջ 14)	Ներդրողների պաշտպանության և երաշխիքների տրամադրման ինստիտուցիոնալ համակարգերի ամրապնդում: (Էջ 45)	Որակյալ, գիտելիքահենք ներդրումային ծրագրերի շեշտադրում, ԵԱՏՄ, ԵՄ, Իրանի շուկաների հասանելիության կարևորում: (Էջ 24)
2. Ներդրումների խրախուսման գործիքներ				
Պետական աջակցություն	Պետական-մասնավոր գործընկերություն, ենթակառուցվածքներում ներդրումներ (հատկապես	Վարկային երաշխավորություններ, ձեռնարկատիրական կրթություն, աջակցություն շուկաներ	ՓՄՁ աջակցության նոր գործիքակազմ, ներդրումային ծրագրերի փաթեթների միջազգային	Նորարարական աջակցության գործիքակազմ, արտոնագրված գյուտերի եկամուտների

Զափանիշ	2008-2012	2012-2017	2017-2022	2021-2026
	մարզերում): (Էջ 4, էջ 18)	դուրս գալուն: (Էջ 17-18)	չափորոշիչ- ներին համապա- տասխանե- ցում: (Էջ 49-50)	հարկման արտոնյալ մեխանիզմ- ներ: (Էջ 25)
Ֆինան- սական գործիք- ներ	Ֆինանսա- կան միջնորդութ- յան կրկնապատ- կում, հիփոթեքային շուկայի զարգացում, վարկային բյուրոների ստեղծում: (Էջ 20-21)	Ֆինանսա- կան ծառայութ- յունների շրջանակի ընդլայնում (լիզինգ, արտահան- ման ֆինանսա- վորում), պարտադիր կուտակային կենսաթո- շակային համակարգ: (Էջ 11-12)	Կապիտալի շուկայի զարգացման ծրագիր, ապահովա- գրական շուկայի զարգացում, կենսաթոշա- կային երկարա- ժամկետ խնայողութ- յունների ներդրում: (Էջ 57)	Արժեթղթերի շուկայի ակտիվացում, արտահան- ման ապահովա- գրության գործիքա- կազմի ընդլայնում, կորպորատիվ կառավարման համակար- գերի ներդրման աջակցություն: (Էջ 25, 28)
Հարկա- յին և մաքսա- յին արտո- նություն- ներ	Մրցակցութ- յան ապահովում, հարկերից խուսափելու դեմ պայքար: (Էջ 4)	Պարզեցված հարկային դաշտ ՓՄՁ-ի համար, շահութա- հարկի նվազագույն շեմի վերացում, կանխիկով գործարք- ների կրճատում: (Էջ 10-11)	Հարկային և մաքսային վարչարա- րության պարզեցում, օրինապահ հարկատու- ների համար արտոնյալ պայմաններ, ԱԱՀ-ի վերադարձի ժամկետների կրճատում: (Էջ 57-63)	ԱԱՀ-ի գանձման փոփոխութ- յուն (սահմանից ներքին շուկա), անկանխիկ վճարումների խթանում, հարկման տարբեր համակար- գերի միջև արդարացի հարկային բեռի

Չափանիշ	2008-2012	2012-2017	2017-2022	2021-2026
				սահմանում: (Էջ 95-96)
Արտոնյալ ռեժիսներ	(հստակ նշված չեն)	Լրացուցիչ արտոնություններ խոշոր ներդրումային ծրագրերի համար (տեխնոլոգիական նորարարություն, արտահանում): (Էջ 14)	Ազատ տնտեսական գոտիների (ԱՏԳ) գործունեությունը կարգավորող իրավական դաշտի կատարելագործում: (Էջ 49)	«Արտադրել Հայաստանում» հայեցակարգ, նորարարական, նոր գիտելիք ստեղծող ծրագրերի համար արագ և ճկուն գործընթացներ: (Էջ 27, 24)
Թվայնացում և վարչարարություն	Էլեկտրոնային կառավարման համակարգի ներդրում, կոռուպցիայի ոչսկերի նվազեցում: (Էջ 4)	«Կարգավորման Գիլյոտին», Էլեկտրոնային համակարգերի ներդրում, կարգավորման ազդեցության գնահատման մեխանիզմ: (Էջ 10-11)	Պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման համակարգերի թվայնացում, «մեկ պատուհանի» սկզբունքի ընդլայնում: (Էջ 9-12)	Տնտեսության թվայնացում, տեղեկատվության հասանելիության մակարդակի բարձրացում, պետական և համայնքային ծառայությունների թվայնացում: (Էջ 25, 35)

Սա ապացուցում է, որ պետությունը գիտակցել է՝ զուտ հարկային արտոնությունը բավարար չէ, անհրաժեշտ է վերացնել անորոշությունը թվային հարթակների միջոցով: ՀՀ կառավարության ծրագրերի համեմատական վերլուծությունը (Աղյուսակ 1) ցույց է տալիս, որ զուտ քանակական թիրախների սահմանումը չի հանգեցրել ներդրումային միջավայրի թոփաքային բարելավման:

Չնայած իրավական բարենպաստ դաշտին, առկա են խոչընդոտներ՝ բարդ վարչարարություն, տարածաշրջանային անկայունություն և ենթակառուց-

վածքների թերություններ: 2017-2022թթ ՀՀ կառավարության ծրագրում նշվում է, որ Հայաստանը կլինի ստեղծագործելու և արարելու հենարան միայն այն դեպքում, երբ ապահովված լինի արդյունավետ մրցակցային միջավայր: Միայն նման բարենպաստ միջավայրը հնարավորություն կընձեռի ներդրումների ներգրավմամբ ստեղծել որակյալ աշխատատեղեր, խթանել հայրենական արտադրանքի արտահանումը, բացահայտել նոր շուկաներ, ինչպես նաև դիվանագիտական ներկայացուցչությունների ակտիվ մասնակցությամբ ավելացնել օտարերկրյա ներդրումների և զբոսաշրջիկների հոսքը դեպի Հայաստան: 2019 թվականի ՀՀ կառավարության ծրագրի կատարման զեկույցում նշվում է, որ պոտենցիալ ներդրողների նախնական ուսումնասիրությունների ծախսերի կրճատման, արդյունավետության բարձրացման և ծառայությունների որակը բարելավելու նպատակով ստեղծվել է «Ներդրումների աջակցման կենտրոն» հիմնադրամը: Այն Հայաստանում ներդրումներ իրականացնելու մտադրություն ունեցող տեղական և օտարերկրյա գործարարներին տրամադրում է տեղեկատվություն և համալիր աջակցություն Հայաստանի ներդրումային հնարավորությունների և պայմանների, այդ թվում՝ պետական խթանների և այլ ընթացակարգերի վերաբերյալ: Նշվում էր գործարարներին աջակցող eRegulations Armenia նոր հարթակի ստեղծման ուղղությամբ աշխատանքների մասին¹⁶: Հարթակը այժմ ևս գործում է և այն ներկայացվում է որպես հարթակ, որը ստեղծվել է «Էլեկտրոնային կառավարումը, որպես օտարերկրյա ներդրումները խթանելու գործիք» ծրագրի շրջանակներում: Ծրագիրը իրականացվում է ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի կողմից՝ Ավստրիայի զարգացման գործակալության ֆինանսավորմամբ և ՀՀ Էկոնոմիկայի նախարարության և Բիզնես Արմենիա Հիմնադրամի հետ համատեղ:

Հայաստանի ներդրումային քաղաքականությունը ձևավորվել և իրականացվում է ազատական սկզբունքների հիման վրա և նպատակաուղղված է Հայաստանի ինտեգրմանը համաշխարհային տնտեսության մեջ: Ելնելով վերոնշյալից և դիտելով ներդրումային քաղաքականությունը, որպես Հայաստանի տնտեսական զարգացման կարևոր ուղղություն՝ ՀՀ կառավարությունը 1994 թվականից սկսած ներդրումների ասպարեզում հայտարարել և իրականացնում է «բաց դռների» քաղաքականություն: «Օտարերկրյա ներդրումների մասին» օրենքի ընդունմամբ ՀՀ կառավարությունը շեշտել է օտարերկրյա ներդրումների խթանիչ դերը տնտեսական աճի բնագավառում, ճանաչել օտարերկրյա ներդրումների և ներդրողի պաշտպանության կարևորությունը, ինչպես նաև ապահովել օտարերկրյա ներդրումների խրախուսման իրավական կարգավորումը՝ օտարերկրյա ներդրողի համար սահմանելով մի շարք երաշխիքներ: Ամերիկյան

¹⁶ ՀՀ կառավարություն. (2020). Զեկույց Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2019 թվականի փետրվարի 8-ի N 65-Ս որոշմամբ հավանության արժանացած՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագրի 2019 թվականի կատարման ընթացքի և արդյունքների մասին (ՀՀ կառավարության 2020 թվականի փետրվարի 27-ի N 199-Ս որոշման հավելված): <https://www.gov.am/files/docs/3932.pdf> էջ 31

փաստաբանների ասոցիացիայի գնահատմամբ՝ «Օտարերկրյա ներդրումների մասին» ՀՀ օրենքը օտարերկրյա ներդրումների մասին ամենաառաջատար և ազատական օրենքն է, որ գոյություն ունի անցումային շրջանի տնտեսություններում»¹⁷: 2016-2021 թվականներին օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների (ՕՌԻՆ) ներհոսքի ավելի քան 15%-ն ուղղվել է հանքարդյունաբերության ոլորտ: Ընդ որում, հանքարդյունաբերության ոլորտը 2021 թվականին արձանագրված ՕՌԻՆ 53%-անոց հավելաճի կառուցվածքում եղել է մոտավորապես 20 տոկոսային կես: 2021 թվականին հանքարդյունաբերության ոլորտում ՕՌԻՆ աճը ենթադրաբար պայմանավորված է երկու հանգամանքով՝ օտարերկրյա ներդրողների կողմից ոլորտի խոշոր ձեռնարկություններից մեկի բաժնետոմսերի 60%-ի ձեռքբերմամբ, և մետաղների բարձր գներով, ինչը թույլ է տվել տարեկան կտրվածքով ապահովել մեծ չբաշխված շահույթ (վերաներդրված շահույթ)¹⁸: Սակայն կան տնտեսագետների կարծիքներ, որ ռազմավարական սահմանափակումների և արգելքների բացակայության դեպքում «բաց դռների» քաղաքականությունը, զուգորդված ընդհանուր խթանների համակարգի հետ, ներդրումներ ներգրավելու և կառուցողական բարեփոխումներ իրականացնելու լավագույն միջոցը չէ: Ազգային տնտեսությունում ռազմավարական արգելքների և սահմանափակումների բացակայության դեպքում բնական պաշարներին և սպառողներին ուղղված արտադրությունները, ինչպես նաև ռազմավարական արտադրությունը, կձևավորվեն և կզարգանան: Սակայն, այդ արտադրություններում մեծ ծավալները և օտարերկրյա ներդրումների ներգրավումը կրում են զգալի ռիսկեր: Մինչդեռ նման ներդրումներից կարող են առաջանալ կարճաժամկետ դրական փոփոխություններ, երկարաժամկետ հեռանկարում կարող են առաջանալ լուրջ խնդիրներ՝ «հոլանդական հիվանդության» էֆեկտ, շահույթի արտահոսք, տնտեսական և քաղաքական կախվածություն, շրջակա միջավայրի հետ կապված խնդիրներ և այլն: Կարևոր է գիտակցել, որ խնդիրը կայանում է ոչ միայն ներդրումների ծավալի, այլև ցանկալի ներդրումների ներգրավման մեջ: Չնայած նրան, որ ներդրումները կարող են դրական ազդեցություն ունենալ տնտեսական զարգացման վրա, դրանք նաև լուրջ ռիսկեր են բերում, նույնիսկ գոյաբանական խնդիրներ¹⁹:

Հիմնվելով ՀՀ-ում ներդրումային գրավչությունը զսպող գործոնների (բարդ վարչարարություն) և պետական աջակցության գործող գործիքների (թվային հարթակներ) վերլուծության վրա՝ առաջարկվում է ինտեգրված մոդել: Այն

¹⁷ Ավետիսյան Ս. և ուրիշներ, Սփյուռքի ներդրումները Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության մեջ. զարգացման հեռանկարներ/ Եր.: Տնտեսագետ, 2015. էջ 209 <https://library.anau.am/images/stories/grqer/Amberd/Amberd-28.pdf>

¹⁸ ՀՀ կառավարության որոշում «Ներդրումների ներգրավման ծրագիրը հաստատելու մասին», N 1450-Լ, 24 օգոստոսի 2023 թ., Երևան: <https://www.arlis.am/hy/acts/217223>

¹⁹ Ghambaryan, G., Mkhitaryan, V., & Ayriyants, A. (2024). Strategic prospects for using international experience of foreign investment in Armenia. Journal of Political Science: Bulletin of Yerevan University. <https://doi.org/10.46991/jops/2024.3.7.087>.

ենթադրում է հարկային արտոնությունների տրամադրման ավտոմատացում այն ներդրողների համար, ովքեր գործում են թվայնացված հաշվետվողականության դաշտում, ինչը միաժամանակ կնվազեցնի ստվերը և կբարձրացնի ներդրողի վստահությունը: Չնայած ՀՀ-ում հարկային հաշվետվողականության համակարգն ամբողջությամբ թվայնացված է, ներդրումային գրավչության բարձրացման համար անհրաժեշտ է անցում կատարել ինտերակտիվ թվային միջավայրի: Սա ենթադրում է հարկային խթանների ավտոմատացված կիրառում և ներդրումային ծրագրերի ընթացքի թվային մոնիտորինգ՝ նվազեցնելով մարդկային գործոնը և կոռուպցիոն ռիսկերը, ինչն էլ հանդիսանում է սույն հետազոտության առաջարկվող մոդելի հիմքը:

«Թվային գործիքների» կիրառումը պետք է դուրս գա գուտ հարկային հաշվետվողականության շրջանակից և դառնա ներդրողի աջակցության ամբողջական էկոհամակարգ: Ներդրողի համար կարևոր է ոչ թե այն, որ ինքը կարող է էլեկտրոնային հաշվետվություն տալ, այլ այն, որ կարող է թվային գործիքներով կանխատեսել իր հարկային բեռը:

Ժամանակային ծախսերի նվազեցումը հանդիսանում է ներդրումային արդյունավետության կարևոր գործոն, քանի որ այն ուղղակիորեն ազդում է ներդրողի գործառնական ծախսերի վրա: Թվային կառավարման մեխանիզմների ներդրումը թույլ է տալիս.

- Ավտոմատացնել արտոնությունների ստացումը. Եթե ներդրողը բավարարում է օրենքի պահանջներին, համակարգը պետք է ինքնաշխատ եղանակով կիրառի արտոնությունը

- Մարդկային գործոնի բացառում. Ավտոմատացումը նվազեցնում է կոռուպցիոն ռիսկերը և սուբյեկտիվ մոտեցումները հարկային ստուգումների ժամանակ:

Թվային հարթակները թույլ են տալիս պետությանը իրական ժամանակում տեսնել ներդրողի խնդիրները: Թվայնացումը ոչ թե պարզապես «հաշվետվություն ընդունելն է», այլ երկխոսությունը:

Երբ վարչարարությունը թվային է, պետությունը կարող է վերլուծել՝ որ հարկային խթանն է աշխատում, իսկ որը՝ ոչ: Սա թույլ է տալիս իրականացնել ճկուն հարկային քաղաքականություն, ինչը շատ գրավիչ է խոշոր ներդրողների համար, ովքեր գնահատում են տվյալների վրա հիմնված կայուն միջավայրը:

Գիտականորեն հիմնավորված է, որ ներդրողի ընդհանուր «հարկային» ծախսը բաղկացած է բուն հարկից և վարչարարական ծախսերից²⁰:

Հետևաբար, նույնիսկ եթե հարկը (դրույքաչափը) մնում է անփոփոխ, վարչարարական բեռի նվազեցումը թվայնացման միջոցով ուղղակիորեն բարձրացնում է ներդրումների հետգնման գործակիցը:

²⁰ Evans, Christopher. (2008). Taxation Compliance and Administrative Costs: An Overview. Tax Compliance Costs for Companies in an Enlarged European Community. 447-468. https://www.researchgate.net/publication/285898750_Taxation_Compliance_and_Administrative_Costs_An_Overview

Հարկային վարչարարության թվայնացումն ուղղակիորեն նվազեցնում է հարկային համապատասխանության ծախսերը: Ըստ Համաշխարհային բանկի տվյալների՝ հարկային վճարումների վրա ծախսվող ժամանակի կրճատումը բարձրացնում է ներդրումների հետզնման գործակիցը, քանի որ նվազեցնում է ընկերությունների գործառնական ծախսերը²¹:

Հարկային համակարգը պետք է լինի ոչ միայն բյուջեի լրացման միջոց, այլև զարգացման գործիք: Անհրաժեշտ է պարզեցնել հարկային վարչարարությունը թվայնացման միջոցով, կայունացնել հարկային օրենսդրությունը՝ ներդրողների համար կանխատեսելիություն ապահովելու նպատակով:

Եզրակացություն: ՀՀ ներդրումային գրավչության բարձրացման առանցքային գործոնը հարկային համակարգի արդյունավետությունն է՝ հատկապես վարչարարական տեսանկյունից: ՀՀ կառավարության ծրագրերի դինամիկան փաստում է, որ գուտ քանակական թիրախներից (ներդրում/ՀՆԱ հարաբերակցություն) անցում է կատարվել դեպի որակական և գիտելիքահենք ներդրումների խրախուսում, ինչը պահանջում է ավելի ճկուն հարկային գործիքներ:

Թվայնացման և հարկային խթանների համակցումը հնարավորություն է տալիս նվազեցնել ներդրողների գործառնական ծախսերը և բարձրացնել տնտեսության մրցունակությունը: Թվային վարչարարությունը ոչ միայն տեխնիկական լուծում է, այլև ներդրումային ռիսկերի նվազեցման ռազմավարական գործիք: Այն թույլ է տալիս կրճատել ներդրողի գործառնական ծախսերը՝ փոխհատուցելով տարածաշրջանային անվտանգության անբարենպաստ ռիսկերը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ՀՀ հարկային օրենսգիրք, ՀՕ-165-Ն, ընդունվել է 04.10.2016 թ., ՀՀ Ազգային ժողով, ուժի մեջ է մտել 01.01.2018թ.: Հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/143894>
2. ՀՀ կառավարություն. (2020). *Ձեկույց Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2019 թվականի փետրվարի 8-ի N 65-Ա որոշմամբ հավանության արժանացած՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագրի 2019 թվականի կատարման ընթացքի և արդյունքների մասին* (ՀՀ կառավարության 2020 թվականի փետրվարի 27-ի N 199-Ա որոշման հավելված): <https://www.gov.am/files/docs/3932.pdf>
3. ՀՀ կառավարություն, «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագիր (2008-2012 թթ.)», Երևան, 2008, 56 էջ: <https://www.gov.am/files/docs/82.pdf>

²¹ World Bank (2020). Paying Taxes 2020: The changing landscape of tax administration and compliance <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/pdf/db2020/PayingTaxes2020.pdf>

4. ՀՀ կառավարություն, «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2012-2017 թվականների ծրագիր», Երևան, 2012, 45 էջ:
<https://www.gov.am/files/docs/970.pdf>
5. ՀՀ կառավարություն, «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագիր (2017-2022 թթ.)», Երևան, 2017, 123 էջ:
<https://www.gov.am/files/docs/2207.pdf>
6. ՀՀ կառավարություն, «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագիր (2021-2026 թթ.)» (Հավելված ՀՀ կառավարության 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի N 1363 - Ա որոշման), Երևան, 2021, 102 էջ:
<https://www.gov.am/files/docs/4586.pdf>
7. ՀՀ կառավարության որոշում «Ներդրումների ներգրավման ծրագիրը հաստատելու մասին», N 1450-Լ, 24 օգոստոսի 2023 թ., Երևան:
<https://www.arlis.am/hy/acts/217223>
8. Ավետիսյան Ս. և ուրիշներ. Սփյուռքի ներդրումները Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության մեջ. /զարգացման հեռանկարներ/- Եր.: Տնտեսագետ, 2015 - 252 էջ
<https://library.anau.am/images/stories/grqer/Amberd/Amberd-28.pdf>
9. ԵՀՀ Գիտական հանդես, հատոր 8, 2023, Երևան: Էդիթ Պրինտ, 2023, 196 էջ ,
<https://haybusak.am/wp-content/uploads/2023/10/sj-vol-8-leanding-pages-5.pdf>
10. Պետրոսյան Ա., (2025). ՀՀ կառավարության ծրագրերում հարկային քաղաքականության հիմնական առաջնահերթությունների վերլուծությունը, էջ 239-249, / Analysis Of The Key Priorities Of Tax Policy In The Government Programs Of The Ra. Scientific Artsakh.
<https://doi.org/10.52063/25792652-2024.4.23-239>.
11. Փանոսյան Մ., (2024). Հարկերի ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա ՀՀ-ում / The Impact Of Taxes On Economic Growth In The Republic Of Armenia. Scientific Artsakh. էջ 212-222 <https://doi.org/10.52063/25792652-2024.2.21-212>.
12. Восканян М.А., Галстян А.Г. Оценка воздействия налогово-бюджетной политики на экономический рост в Республике Армения. Финансы: теория и практика/Finance: Theory and Practice. 2023;27(4):104-117.
<https://doi.org/10.26794/2587-5671-2023-27-4-104-117>
13. Balza, B. (2025). The Role Of Tax Law In Attracting Foreign Direct Investments. sj-economics scientific journal. pp. 2-14 <https://doi.org/10.58246/sj-economics.v57i2.676>.
14. European Commission: Directorate-General for Taxation and Customs Union, Tax policies in the European Union – 2020 survey, Publications Office, 2020,
<https://data.europa.eu/doi/10.2778/541941>
15. Evans, Christopher. (2008). Taxation Compliance and Administrative Costs: An Overview. Tax Compliance Costs for Companies in an Enlarged European Community. 447-468.
[https://www.researchgate.net/publication/285898750 Taxation Compliance and Administrative Costs An Overview](https://www.researchgate.net/publication/285898750_Taxation_Compliance_and_Administrative_Costs_An_Overview)

16. Ghambaryan, G., Mkhitarian, V., & Ayriyants, A. (2024). Strategic prospects for using international experience of foreign investment in Armenia. Journal of Political Science: Bulletin of Yerevan University. <https://doi.org/10.46991/jops/2024.3.7.087>.
17. Kyuregyan, A. (2025). Assessment of the Problems of Attracting Investments to Armenia from the Point of View of the Security Environment. Journal of Posthumanism. <https://doi.org/10.63332/joph.v5i10.3592>.
18. Margaryan, A. (2023). Structural Impacts of the Tax System on Economic Growth in the Republic of Armenia. Messenger of ASUE, 1(73), 5-18. DOI:10.52174/1829-0280_2023.1-5
19. Sughyan, N. (2025). Stimulating The Development Of The Sme Sector Through Effective Taxation Mechanisms. Alternative. Pp 14-24. <https://doi.org/10.55528/18292828-2025.3-14>.
20. World Bank (2020). *Paying Taxes 2020: The changing landscape of tax administration and compliance* <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/pdf/db2020/PayingTaxes2020.pdf>

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՆԵՐԴՐՈՒՄԱՅԻՆ ԳՐԱՎՉՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԱՆՈՒՇ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Համառոտագիր

Գլոբալ տնտեսական անորոշությունների և տարածաշրջանային ռիսկերի պայմաններում ներդրումային գրավչության ապահովումը դարձել է Հայաստանի տնտեսական քաղաքականության առանցքային ուղղություններից մեկը: Ներդրումների ներգրավման գործընթացում վճռորոշ նշանակություն ունի ոչ միայն հարկային բեռի մակարդակը, այլև հարկային վարչարարության արդյունավետությունը, կանխատեսելիությունն ու թափանցիկությունը:

Հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել Հայաստանի Հանրապետության հարկային համակարգի կառուցվածքն ու առանձնահատկությունները: Նպատակին հասնելու համար ուսումնասիրվել են մի շարք խնդիրներ, մասնավորապես՝ Հայաստանում ձևավորված ներդրումային միջավայրը և հարկային քաղաքականության՝ ներդրումներին ուղղվածության մակարդակը, դիտարկել գործող ներդրումային ծրագրերն ու պետական խթանման մեխանիզմները: ՀՀ կառավարության ծրագրերի դինամիկան փաստում է, որ զուտ քանակական թիրախներից անցում է կատարվել դեպի որակական և գիտելիքահենք ներդրումների խրախուսում, ինչը պահանջում է ավելի ճկուն հարկային գործիքներ:

Հետազոտության ժամանակ կիրառվել են տվյալների հավաքագրման, նկարագրական, համեմատական մեթոդներ: Հետազոտության համար տեսական և տեղակատվական հիմք են հանդիսացել ոլորտին վերաբերող ինչպես հայրենական, այնպես էլ արտասահմանյան հեղինակների գիտական աշխատությունները: Ուսումնասիրվել են 2008-2026 թթ. ՀՀ կառավարության ծրագրերը, ՀՀ հարկային օրենսգրքի կարգավորումները և «Օտարերկրյա ներդրումների մասին» ՀՀ օրենքի դրույթները:

ՀՀ ներդրումային գրավչության բարձրացման առանցքային գործոնը հարկային համակարգի արդյունավետությունն է՝ հատկապես վարչարարական տեսանկյունից: ՀՀ կառավարության ծրագրերի դինամիկան փաստում է, որ զուտ քանակական թիրախներից անցում է կատարվել դեպի որակական և գիտելիքահենք ներդրումների խրախուսում, ինչը պահանջում է ավելի ճկուն հարկային գործիքներ:

Թվայնացման և հարկային խթանների համակցումը հնարավորություն է տալիս նվազեցնել ներդրողների գործառնական ծախսերը և բարձրացնել տնտեսության մրցունակությունը:

Բանալի բառեր: հարկային քաղաքականություն, ներդրումային գրավչություն, հարկային խթաններ, տնտեսական աճ, հարկային համակարգ, օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ ՀՀ կառավարության ծրագրեր, թվային վարչարարություն:

ПРОБЛЕМЫ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

АНУՍԻ ԱՐՄԵՆԻԱ

Аннотация

В условиях глобальной экономической неопределенности и региональных рисков обеспечение инвестиционной привлекательности стало одним из ключевых направлений экономической политики Армении. В процессе привлечения инвестиций решающее значение имеет не только уровень налогового бремени, но и эффективность, предсказуемость и прозрачность налогового администрирования.

Цель статьи — выявить основные проблемы инвестиционной привлекательности налоговой системы РА и определить направления ее совершенствования.

Задачи исследования: изучить структуру и особенности налоговой системы Республики Армения, сформированную инвестиционную среду и степень ориентации налоговой политики на инвестиции, а также рассмотреть действующие инвестиционные программы и государственные механизмы стимулирования. Динамика программ Правительства РА подтверждает переход от чисто количественных показателей к поощрению качественных и наукоемких инвестиций, что требует внедрения более гибких налоговых инструментов.

При проведении исследования были использованы методы сбора данных, описательный и сравнительный методы. Теоретической и информационной базой

исследования послужили научные труды как отечественных, так и зарубежных авторов. Были изучены программы Правительства РА на 2008–2026 гг., положения Налогового кодекса РА и Закона РА «Об иностранных инвестициях».

Ключевым фактором повышения инвестиционной привлекательности РА является эффективность налоговой системы, особенно в контексте администрирования. Сочетание цифровизации и налоговых стимулов позволяет снизить операционные издержки инвесторов и повысить конкурентоспособность экономики.

Ключевые слова: налоговая политика, инвестиционная привлекательность, налоговые стимулы, экономический рост, налоговая система, прямые иностранные инвестиции, программы правительства РА, цифровое администрирование.

PROBLEMS OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN THE TAX SYSTEM OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

ANUSH HARUTYUNYAN

Abstract

Amidst global economic uncertainty and regional risks, improving investment attractiveness has become a core priority for Armenia's economic policy. While the overall tax burden is a critical factor for investors, the efficiency, predictability, and transparency of tax administration play an equally decisive role in attracting capital. This article identifies the central barriers to investment within the current Armenian tax system and proposes actionable avenues for improvement.

The study examines the structural characteristics of Armenia's tax framework, assessing the current investment environment and the degree to which domestic tax policy actively encourages capital inflow. It reviews recent state incentive mechanisms and live investment projects to gauge policy effectiveness. Notably, the dynamics of the Armenian Government's programs from 2008 to 2026 reveal a strategic shift from pursuing purely quantitative investment targets to encouraging high-quality, knowledge-based investments. This shift requires the implementation of more flexible and sophisticated tax instruments.

Using data collection, descriptive, and comparative methodologies, the research analyzes the provisions of the Republic of Armenia's Tax Code and the Law "On Foreign Investments," supported by theoretical foundations from both domestic and international scholarship.

The findings indicate that the primary driver for increasing Armenia's investment attractiveness lies in administrative efficiency. By successfully combining systemic digitalization with targeted tax incentives, the government has a clear opportunity to reduce operational costs for investors and significantly boost the overall competitiveness of the Armenian economy.

Keywords: tax policy, investment attractiveness, tax incentives, economic growth, tax system, foreign direct investment, RA government programs, Armenian Diaspora, digital administration.